

SZAKÉRTŐI VÉLEMÉNY

Budapest, 2023. február 15.

Megbízó:

MNB-Ingatlan Kft.
1013 Budapest
Krisztina krt. 32.

Készült 2 darab nyomtatott példányban
1/1 és 1/2 példányt Megbízó kapja

Einspach Gábor

Kulturális javak igazságügyi szakértője
005529
1054 Budapest
Honvéd utca 8. I/2.

I. A megbízás tárgya

A megbízási szerződés aláírását követően áttanulmányoztam a rendelkezésemre átadott dokumentációt, majd felvettem a kapcsolatot a képeket felajánló acb Galériával. Ezt követően elvégeztem a szükséges anyaggyűjtést, melynek elsődleges forrásai a szakirodalomban, az internetes adatbázisokban, illetve a saját szakértői adattáramban tárolt adatok voltak. A szakvélemény alapja a megbízótól kapott dokumentáció és az acb Galériában lefolytatott szemle volt. A szemlét 2023. február 7-én folytattam le, jelen volt Tűzkő Péter igazságügyi szakértő és a galéria munkatársai. A szemlén a műveket megvizsgáltuk, a szemlén készített fotódokumentációt a szakvélemény tartalmazza.

II. Bak Imre munkásságának ismertetése

Bak Imre (Budapest, 1939 – Budapest, 2022) az 1960-as években induló Iparterv-generáció kimagasló tagja volt, aki példátlanul következetes életművet épített fel több mint fél évszázados pályafutása során. A magyar neoavantgárd egyik legjelentősebb művésze gyakorlatilag egész életművét a geometrikus absztrakciónak szentelte. Kivételes szakmai alázata és következetessége jelentős hatást gyakorolt a kortárs magyar festészetre, ugyanakkor aktívan formálta a magyar képzőművészet nemzetközi recepcióját és piacát is.

Bak Imre Budapesten, a Magyar Képzőművészeti Főiskola festő szakán végezte tanulmányait 1958 és 1963 között. Pályájának első szakaszát döntően befolyásolta a Zuglói Kör szellemi közege, amely a magyar és nemzetközi avantgárd művészet megismerését és hazai alkotóival való kapcsolatfelvételt tűzte ki célul. Az 1960-as években Bakra (német közvetítéssel) elsősorban az amerikai hard-edge és colour field festészet gyakorolta a legnagyobb hatást: festészeti programjában az amerikai művészet minimalista tendenciáit a magyar avantgárd művészet hagyományaival és magyar népművészetből inspirálódó motívumokkal ötvözte. A

művész ezután évtizedeken keresztül elkötelezetten fejlesztette a festészet utáni absztrakció (post-painterly abstraction) és a geometrikus absztrakció formanyelvét, egyensúlyba hozva a lokális avantgárd tradíciókat a kortárs festészet szüntelenül változó nyelvével.

Az 1970-es évek első felében Bak Imre a konceptuális művészet felé fordult: mintegy négy éven keresztül fotókat készített, szövegeket írt, xeroxokat gyártott. Művei ebben az időszakban nagyrészt fekete-fehérek voltak, és a kép szerkezetével, a jel-jelentés viszonyával foglalkoztak. Az évtized második felében Bak visszatért a festészethez: művészetének ebben a strukturalista periódusában a jelek és a szimbólumok természetét vizsgálta alkotásaiban.

Az 1980-as években képeinek geometrikus rendszere egyre összetettebbé vált, a képsíkokon tereket, mélységeket jelenítve meg. A posztmodern fordulat hatására ekkor igen változatos motívumkészletből építkezett eklektikus, idézeteket használó képein. A geometria szigorúságát időlegesen háttérbe szorító kompozícióin különféle jelanyagok szerveződnek képi egységekké. A következő évtizedben Bak Imre motívumai ismét „egyszerűsödtek”: a kilencvenes években építészeti konstrukciókkal rokon kompozíciókat alkotott, majd a tér mélységeinek hangsúlyozása felé fordult. Nagyobb, egybefüggő színtestekből építkező festményeinek fő motívuma az építészeti tagozatokból megformált „struktúra”. A 2000-es éveket követően Bak visszatért műveiben a geometrikus festészet alapkérdéseire; többek között ahhoz, hogy miként lehet térillúziót teremteni a festészet síkbeli eszközeivel. Életművét az elmúlt évtizedekben is rendkívüli alázattal építette: geometrikus festészetét egyre inkább meghatározták a digitális látványok impulzusai és a posztmediális képiség, így ezen alkotásai a világ egyre gyorsuló és változásban levő állapotát is közvetítik.

A közelmúltban elhunyt Kossuth-, Herder- és Munkácsy-díjas Bak Imre a magyar festészet egyik legnagyobb hatású és legmeghatározóbb alakja volt. 1970-es első önálló bemutatkozása óta (Fényes Adolf Terem, Budapest) műveit számos egyéni és csoportos kiállításon mutatták be Európában, Ázsiában és az Egyesült Államokban. Részes volt itthon a legendás Iparterv-kiállításoknak 1968-ban és 1969-ben, majd 1977-ben a Műcsarnokban, 1986-ban a Velencei Biennále magyar pavilonjában állított ki; a budapesti Ludwig Múzeumban pedig 1996-ban volt egyéni kiállítása. Művészetéről fontos áttekintést adott Hajdu István monográfiája (2003) és a Paksi Képtár *Aktuális időtlen. Egy életmű rétegei* című tárlata (2016). Legutóbbi festménysorozatait többek között az acb Galéria kiállításain láthatta a közönség (2022, 2021, 2019, 2017). A jelentős oktatói és elméleti tevékenységet is folytató művész a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia tagja volt. Jelenleg a balatonfüredi Vaszary Villában látható a művész kiállítása.

III. A műtárgypiac vizsgálata, referenciák

Fontos az érték megállapításánál a piac általános állapota, a kereslet és kínálat összefüggései. Az elmúlt időszakban egyre erősödő piactól látunk a magyar művészet kiemelkedő teljesítményei esetében, mely nem ritkán 200 millió forintot is meghaladó árakat jelenthet. A klasszikus piac vonatkozásában az értéksáv Munkácsy Mihály, Rippl-Rónai József vagy Csontváry Kosztka Tivadar esetében ezt messze meghaladó nagyságú is lehet. Ugyanakkor nagy jelentőségű, múzeumi rangú remekművek rendkívül ritkán kerülnek a műtárgypiacra. Magyarországon az aktuális kultúrpolitikának, az állami vásárlásoknak és az erősödő gyűjtői érdeklődésnek köszönhetően nagyon jelentős felértékelődés figyelhető meg a nemzeti festészet vonatkozásában. Általánosságban kijelenthető, hogy a magyarországi műtárgypiac – a koronavírus-járvány okozta piaci leállások kivételével – a 2008-as válság óta eltelt időszak legjobb periódusát éli. A klasszikus és modern művek piacán folyamatosan születnek az életműrekordok, a háború utáni és kortárs művészeti piac pedig, követve a nemzetközi trendeket, soha nem látott prosperitásban él. Az elmúlt évek magyar kulturális sikertörténete a

hatvanas–hetvenes évek neoavantgárd törekvéseinek karrierje. Az aukciósházak utóbbi időben megélénkült aktivitása a háború utáni és kortárs művészet területén pedig újabb vevőket, gyűjtőket vonz erre a területre.

A nemzetközi piac legdinamikusabb szegmense a háború utáni és kortárs művek piaca, itt a legmagasabb az árindex növekedése és a teljes forgalom szempontjából is ez az egyik legfontosabb időszak. A magyar születésű, itthon tanult, de külföldre emigrált művészeink, mint Reigl Judit vagy különösen Hantai Simon elképesztően magas, Hantai esetében akár sokmillió eurós árai az itthon élő művészek, az egész magyarországi kortárs árszínvonalára is pozitívan hat, erősíti a gyűjtők és a befektetési szándékú vásárlók bizalmát a piacon. Mára a világ legfontosabb kánonképző múzeumainak gyűjteményébe eljutottak olyan itthon élő klasszikusai az Iparterv-generációnak, mint Keserü Ilona, Maurer Dóra, Nádler István, Bak Imre vagy Jovánovics György alkotásai, és ez a műkereskedelmi árakban gyakran többszörös áremelkedést jelentett. Nem kérdés, hogy a kelet-európai művészetre irányuló egyre nagyobb nemzetközi figyelem előtérbe helyezheti a fenti művészek későbbi alkotói periódusainak eredményeit is, sőt, a kortársaik művészetét is. A 2019 nyarán nyílt, mintegy másfél évig nyitva tartó Maurer Dóra-kiállítás a londoni Tate Modernben fontos állomása volt ennek a folyamatnak. Nagyon fontos impulzust jelentettek a háború utáni és kortárs piacnak a Virág Judit Galéria tematikus, kifejezetten ezt a szegmenst célzó árverései, ahol már jól látható volt egy addig a klasszikus és modern magyar képzőművészet iránt érdeklődő gyűjtők bekapcsolódása, és ehhez csatlakozott a Kieselbach Galéria, amely 2020 telén nem árverést rendezett, hanem eladásos kiállítását az acb Galériával közösen összerakott kortárs anyaggal egészítette ki, jelentős sikerrel. A nemzetközi piacra az elmúlt évtizedben folyamatosan áramlott a pénz, elsősorban a kiemelkedő, múzeumi rangú művek értek el sokszor elképesztően magas rekordárakat. Jól megfigyelhető az a tendencia, mely nemcsak ezek felkutatására, de körüknek bővítésére is vonatkozik. Ennek része a kelet-európai művészet felértékelődése, a graffiti térhódítása, de még a modern mesterek piacán is bővül a legrágább művészek listája. Jó példa erre az európai modernizmus eddig második vonalba tartozó mesterei piacra kerülő legjobb műveinek rekordárai vagy az ázsiai, elsősorban kínai mesterek sokszoros áremelkedése is. Az a tény, hogy a Nagyházi Galéria kortárs kiállítóhelyet nyitott, a Virág Judit Galéria már 600 négyzetméterem mutat be programszerűen sokszor kortárs művészetet, a Kieselbach Galéria építi kortárs galériáját, a BÁV és a Pintér Galéria aukciós anyagában egyre több a kortárs művészet körébe sorolható alkotás, azt jelzi, hogy a legfontosabb hazai piaci szereplők ezt a területet látják a legdinamikusabban fejlődőnek, és ez az a terep, ahol még remekművek a legnagyobb sűrűségben érhetőek el.

A hazai és a globális műkereskedelemről elmondható, hogy kiemelkedő évet zárt 2021-ben. A világ vezető aukciósházainak eredményei alapján a globális piac nemcsak a pandémia előtti szintre tért vissza, de a valaha volt legjobb évét produkálta. A magyar piacon is az általános árszínvonal emelkedése mellett újabb életműrekordok és aukciós csúcscok születtek a 2021-es és a 2022. első félévi aukciós szezonban: Rippl-Rónai József, Vaszary János vagy Csontváry Kosztka Tivadar azok a művészek, akiknek árai meghatározzák a piacot, az ő csúcskárai az egész piac általános árszínvonalára is jelentős hatást gyakorolnak. Csaknem egy évtized után megdőlt a hazai aukciós rekord, és amíg 2020-ban egyetlen alkotás leütési ára sem érte el a százmillió forintos határt, 2021-ben a legrágábban értékesített tíz festmény ára 110 és 460 millió forint között mozgott. Csontváry-Kosztka Tivadar *Titokzatos sziget* című festményének 460 millió forintos leütése csaknem megduplázta az addigi (ugyancsak Csontváry által tartott) 240 millió forintos rekordot. A második helyen, életműrekordot jelentő 280 millió forinttal, Rippl-Rónai József *Fésülködő nő* című festménye végzett a Kieselbach Galéria aukcióján.

A koronavírus-járvány magával hozta az online aukciók és a hibrid árverések térnyerését a hazai piacon is, ami egyfelől a gyűjtői, vásárlói kör kiszélesedését eredményezte, másfelől a kínálati oldalon is megkönnyítette a belépést az új szereplők számára. A tavalyi évben nemcsak az általános képzőművészeti árverések száma nőtt, de a kortárs művekre fókuszáló aukciók száma is. Ezen a piacon különösen gyorsan bővült a kínálat és a kereslet, és jelentősen nőttek az árak is: bár a pandémia előtti utolsó évhez, 2019-hez képest a tíz legdrágább mű átlagára csaknem megduplázódott és számos életműrekord született ebben a szegmensben, a legmagasabb áron értékesített tételek közé 2021-ben sem került be élő művész munkája. A legdrágább élő magyar művészek névsora kevés változást mutat az előző évekhez képest: 2021-ben Bak Imre 4, Lakner László 3, Maurer Dóra 2, míg Ilona Keserü Ilona és Nádler István 1-1 műve teszi ki a legmagasabb áron, hazai aukción eladott, élő művészek munkáinak listáját. A legmagasabb áron, 55 millió forintért Ilona Keserü Ilona *Marilyn és a tenger* című alkotása kelt el a Virág Judit Galéria kortárs aukcióján. Magyar, jelenleg is aktív művész ilyen összegű leütést addig még sosem ért el árverésen. A második helyen Bak Imre *Geometrikus kalligráfiája* szerepelt 42 millió forintos leütéssel.

Az online kereskedelem egyre nagyobb szeletet hasít ki a piacból, és ez nemcsak az aukciók széleskörű elektronikus hozzáférését jelenti, de az internetes kereskedelmi portálok forgalma is folyamatosan, jelentős értékben emelkedik. Az ukrán–orosz háború és az energiakrízis műtárgypiacra gyakorolt hatásai még mindig nem látszanak a műtárgypiacon.

Az élő magyar művészek aukciós forgalma 2022-ben háromszorosára nőtt az előző évhez képest, és elérte az 1,67 milliárd forintot. A tavalyi aukciós eredmények alapján az élő magyar művészek rangsorát a Londonban élő, 1992-es születésű Bozó Szabolcs vezeti 401,4 millió forintos aukciós forgalmával, annak ellenére, hogy az alkotó mindössze tavaly áprilisban debütált az aukciós piacon. Bozó után Keserü Ilona (312,6 millió Ft) és Maurer Dóra (216,8 millió Ft) következik, majd a 2022 decemberében elhunyt Bak Imre (211,2 millió Ft), Nádler István (142,9 millió Ft) és Molnár Vera (115,8 millió Ft). A nem élő magyar művészek rangsorát 2022-ben elért aukciós eredményeik alapján Victor Vasarely (1,82 milliárd Ft), Hantai Simon (1,44 milliárd Ft), Vaszary János (1,1 milliárd Ft), Rippl-Rónai József (669,1 millió Ft), Czóbel Béla (343,7 millió Ft), Aba-Novák Vilmos (310,4 millió Ft), Perlrott Csaba Vilmos (273,3 millió Ft), Patkó Károly (272,4 millió Ft), Scheiber Hugó (248,6 millió Ft) és Batthyány Gyula (227,7 millió Ft) vezetik. A hazai aukciós piac tavalyi egyik legnagyobb eredménye, hogy Rippl-Rónai József *A geszti kastély kertjében* című festményéért 300 millió forintot fizettek a Virág Judit Galéria aukcióján, így ez a festmény lett az év legmagasabb áron eladott alkotása, és a valaha volt második legdrágább tétel, amit magyarországi árverésen értékesítettek. Rippl-Rónai József az egyik legkeresettebb alkotó a magyar aukciós piacon: ezt támasztja alá az is, hogy az övé lett 2022 második legdrágább alkotása is – *Enteriőr* című képe 200 millió forintért talált gazdára a Virág Judit Galéria aukcióján. Ezen a listán Rippl-Rónait Patkó Károly és Vaszary János követi egy-egy életműrekorddal (180 és 165 millió Ft), majd Márffy Ödön, Aba-Novák Vilmos, Kondor Béla, Perlrott Csaba Vilmos és Keserü Ilona következik a sorban. Először fordult elő, hogy itthon élő magyar művész alkotása bekerült az év tíz legdrágább tétele közé és olyan sem volt még soha, hogy egy ma is aktív művész munkájáért kilenc számjegyű összeget fizettek volna. A *Sírkövek 2.* című festmény 110 millió forintos leütési árával tehát történelmet írt, felkerülve az élő magyar művészek top 10-es, hazai aukciós eladási listájának élére 2022-ben. Keserü Ilona tavaly abszolút dominálta itthon a piacot a kortársak legfelső árszegmensében; tíz műből ötnek ő volt a szerzője. Rajta kívül Maurer Dóra, Nádler István és Bak Imre művei kerültek fel a tavaly legdrágábban értékesített alkotások listájára. Ebben a legfelső szegmensben folytatódott az árak gyors emelkedése: az élő művészek körében a tíz legdrágább tétel átlagára tavaly óta 55%-kal, 28,9

millióról 45 millió forintra nőtt. Az eredményekből az is jól látható, hogy a legnagyobb kereslet az 1960–1970-es években készült alkotások iránt mutatkozik.

IV. A szakértői értékmeghatározás módszere

Az eddigi szakértői munka során felgyűlt, a szakértői adattárban található, valamint a forgalmazóknál lefolytatott szemléken összegyűjtött adatokat beépítettem az érték meghatározásába. A szakvélemény kialakításánál felhasználtam a szakirodalomban és az internetes adatbázisokban található adatokat is, a művész életrajzánál az artportal.hu és a wikipedia.hu vonatkozó szócikkeit is használtam. A forgalmi érték meghatározásánál figyelembe vettem az alkotó elhelyezkedését a magyar művészeti kánonban és a művek elhelyezkedését Bak Imre életművében. A megállapított forgalmi értékeket befolyásolta a művek témája, mérete, technikája is. Megvizsgáltam a műtárgypiac jelenlegi helyzetét és az adott alkotóra vonatkozó kereslet és kínálat összefüggéseit. A művek állapota szintén fontos tényező volt az érték kialakításánál. A szakvéleményben szereplő művek állapotát, a rajtuk látható sérüléseket az adatlapon rögzítettem. A sérülések jellemzően a művek eddigi kiállításain, és szállítások közben keletkeztek, azokat feltehetően a művész retusálta. A *Cím nélkül, 1981*, hullámkartonra festett művön látható gyűrődések nem javíthatóak, azokat értékcsökkentő tényezőként vettem figyelembe az érték megállapításánál.

V. Összegzés

Bak Imre az 1945 utáni magyarországi művészettörténet egyik legfontosabb, egyetemes jelentőségű festői életművét hozta létre. Művészetét a folyamatos megújulás jellemezte, újabb és újabb távlatokat nyitva műveiben a geometrikus absztrakció számára. Bak lépésről lépésre haladva keretezte újra következetes gondolatmenetként kibomló festészetét a hatvanas években a festészet utáni absztrakció, a hetvenes években a konceptuális művészet, később pedig egy posztmodern képiség kontextusában, a 2000-es években eljutva egy posztmediális és posztdigitális szemléletű absztrakcióig. Bak Imre változatos életművének az egyik fő sajátossága, hogy távlatokban is képes volt motívumokat, témákat és kompozíciókat szintetizálni, így teremtve összefüggéseket az életmű különböző szakaszai között. Művészete hatással volt nemcsak a legfiatalabb festőgeneráció alkotóira, de aktívan formálta a magyar képzőművészet nemzetközi recepcióját és piacát is.

VI. Az érték megállapítása

Bak Imre művészetére az elmúlt években kiemelt nemzetközi figyelem irányult: egyéni kiállítása nyílt többek között 2019-ben a The Mayor Galleryben Londonban, 2018-ban a Galerie EIGEN + ART-ban Lipcsében, illetve 2016-ban a londoni Carl Kostyálban, de fontos állomásoknak tekinthetők a nemzetközi szintén az olyan csoportos bemutatkozások is, mint a *With the Eyes of Others: Hungarian Artists of the Sixties and Seventies* (2017) a New York-i Elizabeth Dee Galleryben vagy

a *Bookmarks – Revisiting Hungarian Art of the 1960s and 1970s* (2015) című kiállítás a kölni Art Cologne művészeti vásáron. 2020-ban a varsói Polswiss Art aukcióján *Orange* (1969) című festménye mintegy 46 millió forintért kelt el – ez volt a legmagasabb összeg, amit itthon élő magyar művész munkájáért addig aukción fizettek. Bak Imre művei a világ legjelentősebb múzeumaiban is megtalálhatók, legyen szó a londoni Tate Modernről, a New York-i Metropolitan Museum of Art-ról vagy a stockholmi Moderna Museet, a berlini Nationalgalerie, a bécsi Albertina és MUMOK, a zürichi Haus Konstruktiv, a párizsi Fonds National d'Art Contemporain, illetve a pozsonyi Szlovák Nemzeti Galéria kollektíváiról. Magyarországon fontos művei szerepelnek többek között a Magyar Nemzeti Galériában, a Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeumban és a székesfehérvári Szent István Király Múzeumban, valamint magángyűjteményekben.

A Nemzet Művésze címmel és Prima Primissa díjjal kitüntetett alkotó a hazai kortárs művészeti piac egyik legkeresettebb művészeinek tekinthető. 2022-ben például *Festmény II.* (1969) című alkotásáért 32 millió forintot fizettek a Virág Judit Galéria aukcióján. Ugyancsak itt kelt el a művész hazai árverési rekordját jelentő *Geometrikus kalligráfia* (1982), amelyet 2021-ben 42 millió (jutalékokkal együtt több, mint 51,6 millió) forintért vásároltak meg. Ezzel a leütési árral Bak a második helyen állt Lakner Lászlóval holtversenyben az élő magyar művészek hazai árverési toplistáján Keserü Ilona mögött. A varsói árverésen rekordáron elkelt mű párdarabjának tekinthető *Zöld* (1969) című Bak-festmény a Kieselbach és az acb galériák közös, 2020 karácsonyi, értékesítéssel egybekötött kiállításán 56 millió forintos áron várta a vevőket.

Ha összehasonlítjuk Bak Imre árait a nemzetközi, hasonlóan jelentős életművet létrehozó kortársaival, akkor meg kell állapítanunk, hogy árai nagyságrenddel elmaradnak akár Ellsworth Kelly vagy Frank Stella áraitól, de még az egy generációval fiatalabb Peter Halley árai is messze felette vannak Bak műtárgypiaci árainak.

Érdemes a képeket összevetni az aukción legdrágábban értékesített kortársának, Ilona Keserü Ilona képével, melynek leütési ára 110 millió forint (jutalékkal együtt 132 millió forint) volt a Kieselbach Galéria árverésén 2022-ben. Kijelenthető, hogy a vizsgált *Négyrészes* című, 1970-ben festett Bak mű mind léptékében, mind kvalitásában, mind jelentőségében legalábbis azonos a Keserünek a *Sírkövek 2.* című, 1967-ben festett alkotásával.

A vizsgált művek az életmű jellegzetes és kitűnő minőségű alkotásai. A mellékletben szereplő művek együttes alsó becsértékét 260 millió forintban, felső becsértékét 345 millió forintban határozom meg. Véleményem szerint Bak Imre árainak további emelkedése várható, ezt a szakvéleményben megállapított árak nem tükrözik. A szakvéleményben szereplő művek Bak Imre eredeti, hiteles, sajátkezű művei. A becsült forgalmi érték nem tartalmazza az alkotások adás-vételi tranzakciója során esetlegesen felmerülő adó, díj és járulék terheket, valamint a szállítási, biztosítási, állagmegóvási, elhelyezési költségeket.

A művek a Miniszterelnökség védett kulturális javakat tartalmazó adatbázisában nem szerepelnek. Az elérhető adatok alapján a mellékletben szereplő alkotások mindegyike forgalomképes, egyik darab sem lelhető fel az eltűnt, lopott vagy jogellenesen külföldre vitt kulturális javakat tartalmazó adatbázisban.

Felhasznált irodalom:

Hajdu István: *Bak Imre. Gondolat, Budapest, 2003.*

Fehér Dávid: *Bak Imre: Aktuális, időtlen – Egy életmű rétegei. Paksi Képtár, 2016.*

<https://artportal.hu/lexikon-muvesz/bak-imre-8/>